

Jézus Szíve oltalma alatt

Glässerné Nagyillés Anikó*

* Móra Ferenc Múzeum (néprajzkutató, segédmuzeológus) Szeged;
SZTE-BTK Történelemtudományi Doktori Iskola

Kulcsszavak

Jézus Szíve ábrázolás
skapuláré
Jézus Szíve Szövetség
tisztelettörténet

Jesus Heart representation
scapular
Society of the Sacred Heart
Honor History

Absztrakt

A Jézus Szíve ígéretei szerint megóvja, megáldja azokat, akik őt tisztelik. A középkori és a kora-újkor ember saját világát Isten világának részeként képzelte el, Isten és a természetfölötti pedig ennek aktív cselekvője volt. Ebben a keretben értelmezhetőek a skapuláréként hordott vagy az ajtó szemöldökfájára rögzített Jézus Szíve képek, a templomokban, otthonokban elhelyezett Jézus Szíve ábrázolások. A tiszteletnek ezen módja a 19-20. században is megfigyelhető volt, illetve ez a premodern világkép megjelent a Jézus Szíve Szövetség kézikönyveiben és a regényekben is. A Jézus Szíve ábrázolások korszakonként változtak, válaszul a társadalmi változásokra és teológiai vitákra.

Tanulmányomban a Jézus Szíve tiszteletet, illetve annak szimbolikus megnyilvánulásait vizsgálom. A tisztelet terjesztésében több szerzetesrend vett részt, ugyanakkor leginkább az 1814-ben visszaállított Jézus Társasága tömegpasztorációs programjához tartozott. Bálint Sándor – a közép-európai és a magyar vallási néprajz kutatója – szerint a Szent Szív tiszteletét a falusi nép nem vette igazán lelki tulajdonába. Ezt igazolja, hogy a többi szent ünnepéhez képest viszonylag kevés népszokás kötődik Jézus Szívéhez, az ünnep tehát megmaradt az egyházi keretek között (Bálint 1977: 428). Ugyanakkor az alapfokú iskolarendszer és az egyesületek révén, főként a jezsuiták közvetítésével a tisztelet része tudott lenni a magánáhitatnak is. Erre utalhatnak a – főként a paraszti reprezentáció helyén, a tisztaszobában – gyakran felbukkanó Jézus Szíve ábrázolások, illetve ezt mutatják a hozzá fűződő imádságok, kis szentképek és a Csongrádon Jézus Szíve virágnak nevezett növény¹ is. Mind az egyéni, mind a közösségi vallásosság részei voltak a Jézus Szívét ábrázoló skapulárék, ruhára varrható képek, medálok, illetve megkötéssel ide tartoznak az ajtó szemöldökfájára szögelt ábrázolások is. A tisztelet azonban nem csak a magánáhitatban, illetve az egyesületi életben jelenhetett meg, hanem politikai tartalommal is rendelkezhetett. Tanulmányomban a tisztelet eltérő formáit vizsgálom.² Miként vált népszerűvé a Jézus Szíve tisztelet a populáris vallásgyakorlatban? Mikortól tisztelik a Szent Szívét?

A Jézus Szíve tisztelet története

A Jézus Szíve tiszteletet a két világháború között kiadott munkák az apostoli időkig vezették vissza, ugyanakkor a bibliai idézetekben csak utalásszerűen írnak Jézus Szívéről. A Szent Szív említése a középkori kódexirodalomban azonban már megjelent (Bálint 2004: 427). A 12-13. századtól az elsők között Clairveaux Szent Bernát, Assisi Szent Ferenc, Assisi Szent Klára, Aquinói Szent Tamás, Nagy Szent Gertrúd már ténylegesen írnak Jézus Szívéről, illetve tisztelik azt (Szabó 1930: 21–24). Hajnal Mátyás 1629-ben kiadott imádságos könyvében szintén találhatóak Jézus Szívével foglalkozó leírások, ábrázolások (Bálint 2004: 427). A tiszteletben nagy változást azonban Alacoque Margit látomásai hoztak, amelyet követően a Jézus Szíve tisztelet nemcsak egy-egy szenthez vagy szerzetesrendhez kötődött, hanem „intézményesült”. Margit rendjében „hagyománya” volt a Jézus Szíve tiszteletnek. A „Vizitációs” apácarendnek³ alapítója, Szalézi Szent Ferenc genfi püspök Jézus Szíve tisztelője volt, és a nővéreket is a tiszteletére bízta. Eudes szent János már Margit előtt könyvet írt a Szent Szívéről, illetve sokat tett a Szív kultusz liturgikussá tételéért (Gál 2000: 817). Munkássága mintegy előkészítője volt a Szent Margit látomásait követő munkálkodásoknak.

Franciaországban a Jézus Szíve tisztelet Raymond Jonas szerint a francia forradalom egyházellenessége

miatt a királyi és katolikus ellenforradalom domináns szimbólumává vált. (Jonas 2000:3) Alacoque Margit nővér látomása okán vallották, hogy Jézus (Szíve) kiválasztotta Franciaországot a többi nemzet közül és a király révén szövetséget akar kötni a francia néppel, amelynek egyik feltétele az ország felajánlása volt. Ez csak később teljesült⁴ (Jonas 2000: 2). A Szent Szív Margitnak ekkor a következő utasítást adta: „[...] Tudasd Szent Szívem elsőszülöttével [francia király – XIV. Lajos] hogy valamint időbeli születését a szent gyermekségem érdemei iránt tanúsított ájtatosság által nyerte, épügy a kegyelemre és örök dicsőségre való születését is azáltal nyeri, ha Imádandó Szívemnek fogja szentelni magát, mely diadalmaskodni akar az övéen s az ő közbejöttével a föld nagyjaéin. Uralkodni akar palotájában, akarja, hogy zászlaira festesse, cimereibe véssesse, hogy azokat minden ellensége fölött győzedelmesekké tegye” (Bougaud 1896: 312).

A Szent Szív tisztelete a katolikus egyház liturgiájába 1765-ben, lengyel kérésre kerül bele. XIII. Kelemen pápa ekkor nem rendelte el az egész egyházra terjedően az ünnepet, ezt 1856-ban IX. Piusz pápa tette meg (Gál 2000: 818). A tisztelet terjesztésében kezdettől nagy szerepe volt Jézus Társaságának. Alapítójuk, Loyolai Szent Ignác maga is tisztelője volt Jézus Szívének. Alacoque Margit gyóntatója a jezsuita Szent Kolos volt, aki nagy szerepet játszott a tisztelet terjedésében, emiatt a Jézus Szíve tisztelet apostolának is nevezték. A jezsuiták később is felkarolták a Jézus Szíve tiszteletet, amelyet tömegpasztorációs programjuknak tekintettek, és a társadalmi szolidaritás és megbékélés, a szociális megújulás orvosságaként hirdették meg (Bálint 2004: 428).

Jézus Szívének vizuális megjelenési formái

Az ábrázolásmódok vázlatos bemutatásának jelentőségét az adja, hogy ezek az ábrázolási módok figyelhetőek meg a hívek magánáhitának tárgyaiban is. A teológiai vitákat vizsgálva érthető meg, hogy miért ábrázolták kezdetben sematikusán a Jézus Szívét, majd később miért tartották fontosnak a Szív naturalisztikus megjelenítését. Ezek az ábrázolási hagyományok egyaránt tükröződnek a hívek tárgyain, igazodva az adott „*célközönség*” változó igényéhez, ízlésvilágához. Másrészt ezek a viták a különböző kézikönyvekben, elmélkedésekben hivatkozási alappá váltak, annál is inkább, hiszen ezekben a főként papok, szerzetesek által írt kiadványokban gyakran állították párhuzamba az egyes külföldi országok és a magyarországi katolikusok helyzetét, vallásosságát. A téma több diszciplína határán helyezkedik el, emiatt is fontos ezen tudományágak forrásainak, elméleteinek bevonása.

A Szent Szívének vizuális ábrázolási az évszázadok során jelentős változáson mentek keresztül. Ennek hátterében a vallásgyakorlás változó mintái, az ájtatosság gyakorlatának módosulásai, illetve a teológiai értelmezések és az arra adott válaszok álltak (Morgan 2008: 5). A hagyomány szerint az első Jézus Szíve ábrázolás Alacoque Margit nevéhez kötődik (1689), ugyanakkor ez a megállapítás valószínűleg

inkább Margitnak a tisztelet elterjedésében játszott szerepét volt hivatott kiemelni.

David Morgan a Jézus Szíve ábrázolásnak három nagy korszakát különítette el a 17–20. században. Az első a 17. század, amelyben szerinte a kép másodlagos szerepet játszott a tiszteletben. A fő hangsúly az imádságon, az elmélkedésen és a vezeklésen volt. Ugyanakkor a képet hasznos eszköznek látták a tisztelet előmozdításához (Morgan 2008: 10). Emellett fontos szerepet játszott ebben a törekvésben Jézus Alacoque Margitnak tett ígérete, mely szerint Jézus Szíve megáldja azokat a házakat, ahol Szívének képét kifüggesztik. Morgan szerint ezek a korai ábrázolások szimbólumszerűen jelenítették meg Jézus Szívét. Ezek az ábrázolások is megjelentek a Jézus Szíve ábrázolás napjainkban is használt „*elemek*”: a szívet átfonó töviskoszorú, a szúrás nyomán keletkezett seb, felette a kereszt és a láng. 1686 januárjában Margit egykori rendfőnöknőjétől, Pérrone-Rosalie Greyfiétől egy rajzot kapott. A rendfőnöknő Margit rajzát a Jézus Szívét tisztelő hívekre utaló töviskoronában összefonódó szívekkel egészítette ki (Morgan 2008: 11). A 18–19. században a Szív ábrázolása jelentős változáson ment keresztül. Ekkor szimbolikus ábrázolás helyett valódi szervként kezdték ábrázolni. Morgan Jon Seydl művészettörténészre hivatkozva az egyik legfontosabb példájának Pompeo Batoni olasz festő által festett Jézus Szíve oltárfestményt tartotta, amelyen Jézus kezében tartja és a néző felé nyújtja szívét. Seydl szerint a festmény egy 18. századi teológiai vitára adott válasz. A Jézus Szíve tisztelet bírálói szerint ugyanis a Szent Szív ábrázolásai, és az ájtatosság is elválasztja egymástól a Szívet és a második isteni személyt, Jézust (Morgan 2008: 16). A festményen megjelenő ábrázolás újdonsága emellett az, hogy Jézus a nézőre néz, „*bevonva*” őt, illetve szimbolikusán megismételve Alacoque Margit látomását. Az ábrázolási mód a teológiai vitán túl a barokk ábrázolási hagyományokat követte.

Hasonlóan bírálta a Jézus Szíve tiszteletet a janzenistákkal⁵ szimpatizáló Scipione de' Ricci toscanai püspök is, aki 1781-ben megírta a „*Jézus Szívének új ájtatosságáról*” című lelkipásztori levelét. Ebben nem csupán kritizálta, de meg is kérdőjelezte a tisztelet létjogosultságát. Szerinte ugyanis ha az Oltáriszentségben Jézust a maga teljességében tiszteljük, semmi szükség arra, hogy a szíve külön is az imádat tárgya legyen (Morgan 2008: 18). 1787-ben – miután a szigorú ellenőrzés alá vonta az ábrázolásokat és a búcsúkat, valamint igyekezett visszaszorítani az ereklyetiszteletet – válaszul a hívek között zavargások törtek ki. Miután VI. Pius 1794-ben hivatalosan is engedélyezte a tiszteletet, továbbá „*Auctorem Fidei*” kezdetű enciklikájában elítélte a janzenizmust és Ricci elveit, a püspök 1795-ben lemondott (Morgan 2008: 18–19).

A 19. században előtérbe került a Szent Szív utánzásának szándéka, a vezeklés mellett fontossá vált a tanítás-tanulás, Jézus védelmezővé, szinte szülővé válása, amelyet igyekeztek az ikonográfiában is hangsúlyozni. Ebben nagy szerepet játszottak „*Jézus*

Szíve Lányai”, akik maguk is tanítással foglalkoztak (Morgan 2008: 20–22). Tóth Mike is az anya bánatát állítja párhuzamba Jézus fájdalmával 1901-ben írt művében: „*Képzeld magadnak, kedves olvasóm, anyát, ki gyermekére hiába pazarolja gondjait, intéseit, figyelmeztetéseit, és jószándékú fenyítéseit; és viszonzásul a gondoskodásért csak durvaságot, a szeretetért csak gyűlöletet nyer*” (Tóth 1901: 58).

Ez a fajta ábrázolás a 20. századi Jézus Szíve ábrázolásokban is gyakran megjelent. Morgan szerint e mellett feltűnt az emlékeztető szerep is (főként a szobrászatban). Hollandiában található Jézus Szíve szobrokra hivatkozva megállapította, hogy sok esetben azért állították ezeket a szobrokat egy-egy városban, hogy város lakói felismerjék „pásztorukat”. Ebben az esetben a Jézus Szíve ábrázolás mellett a Jó Pásztor ábrázolás is megfigyelhető a szobrokon, amelyet több esetben a város védelmére állítottak (Morgan 2008: 32).

Teremtett világ részeként...

A tisztelet kapcsán fontos azt is megvizsgálni, hogy miként gondolkodtak az egyes korszakban az emberek a világukról és benne a saját helyükről.

A középkori és a korai újkor ember a világot a teremtett világ részeként, a „*mindenható Isten óvó karjaiban*” nyugodva képzelte el (Imhof 1992: 23). Az Isten ebben a világképben aktív cselekvő szerepet töltött be, akinek szeretete vagy éppen haragja befolyásolta az emberek sorsát. Arthur Imhof szerint az emberek valóságához, földi létehez való kollektív viszonyát a legmarkánsabban – főként az 1550 és 1700 közti időszakban – a pestis, a háború és az éhínség együttes megtapasztalása határozta meg (Imhof 1992: 19–20).

Ez a gondolkodásmód Nyugat-Európában a 17–18. században változott meg, amikor Gárdonyi Máté szerint új vallási igények jelentek meg, amely a társadalmi változásokkal, főként a városi polgárság fellépésével és a városok újjászületésével állt összefüggésben (Gárdonyi 2006: 151). Ugyanakkor ezek a tendenciák Magyarországon inkább a 19. században figyelhetőek meg, amely a polgárosodás mellett a felvilágosodás eszméivel, illetve a nemzetállamok létrejöttével függött össze. A kereszténységet nemzetek fölöttisége miatt támadások érték. Ennek hátterében a megváltozott „*nemzeti*” identitás, a modern magyar nemzettudat kialakulása állt (Gerő 2004: 22–23). Ennek következtében az egyháznak mint intézménynek a szerepe gyengült, a vallásosság fokozatosan visszaszorult az örökölt hagyományokként megélt egyházi ünnepekre és alkalmakra (Kapitány–Kapitány 2007: 383–384). Ugyanakkor a 19–20. században a vallási válságok és megújulási mozgalmak ciklikus hullámmozgása figyelhető meg (Altermatt 2001:15). A vallásos világkép megrendülése és a bevett felekezetek egyikévé válás hatására egyes vallási közösségeken belül egy újfajta katolikus küldetésstudat alakult ki (Gianone–Klestenitz 2017: 26). A 19. század második felében elsősorban a szerzetesrendeknek köszönhetően a

társulatalapítások új hulláma kezdődött el (Barna 2011: 27). A Jézus Szíve tisztelethez kötődően ebben az időszakban jött létre a Jézus Szíve Szövetség.

A Jézus Szíve Szövetség

A Jézus Szívével egyesülő Imaapostolság, röviden a Jézus Szíve Szövetség Franciaországban jelent meg először, míg Magyarországon 1865–1948 között működött. Tevékenységük 1916 után elénkült meg, de Ferenc József 1914-ben történt országfelajánlása (Zsíros 1935: 9) is nagy lendületet adott a magyarországi tiszteletnek. Fő feladatuk Zsíros Ferenc jezsuita atya szerint az apostolkodás volt, vagyis hogy „*Isten dicsőségét és lelkek üdvét szóban vagy elmélkedő imával és más jó cselekedetekkel elősegítsék*”. (Zsíros 1935:6) Ez az imádságon, a Jézus Szívéhez kötődő ünnepek megünneplésén túl a karitatív tevékenységben figyelhető meg. Tagjait nemük, életkoruk és családi állapotuk szerint külön csoport fogta össze. Tagjai minden imájukat, munkájukat, örömeiket és szenvedéseiket Jézus Szívének ajánlották fel. Ennek célja a „*jószándék felébresztése*” volt, vagyis a Jézus Szívének megfelelő magatartás és életvitel elősegítése, szabályozása, illetve ezzel a tagok a Szent Szívnek szentelték az életüket. Ugyanakkor ezek a felajánlások feljogosították tagjaikat a Jézus Szíve Szövetség összes kiváltságira, búcsúira, kegyelmeire (Zsíros 1935: 13–14; 16), tehát nagyfokú lelki biztonságot és az eljövendő boldog túlvilági lét ígérését is jelentették. A tagok az aktuális havi imaszándékról a Jézus Szentséges Szíve Hírnökéből, illetve 1915-től A Szív újságból értesültek.

A szövetség tagjai, illetve más katolikus családok esetében a katolikus egyház szorgalmazta a családfelajánlást. A felajánlást Alacoque Margitra vezették vissza, akinek a Szent Szív megígérte, hogy megáldja azokat a házakat, melyekben képét kifüggesztik és tisztelik. Tömeges családfelajánlás csak 1889-től figyelhető meg. A családfelajánlás lényege, hogy a család a ház egyik pontján elhelyez egy Jézus Szíve képet, szobrot vagy kisebb oltárt. A felajánlás szövegét a családfő mondja el egy pap jelenlétében. Ettől kezdve a család Jézus Szívének megfelelően igyekszik élni, fogadalmukat évente vagy bizonyos időközönként megújítja (Zsíros 1935: 32–34).

A családfelajánlást nemcsak a kézikönyvekben, hanem a gyermekeknek szánt 20. századi regényekben, elbeszélésekben is szorgalmazták. A Blaskó Mária által írt műben a Jézus Szíve kép a gyermek számára példa, amelynek köszönhetően a Megváltót „*utánozva*”, a szenvedést, betegséget és a családi problémákat is könnyebben és alázattal viseli: „*A mi szegény családjunk, – meséli a történet egyik főszereplője – Jézus Szentséges Szívének van felajánlva. A szent kép előtt neveltem fel gyermekeimet. Az én beteges kisleányom is kicsi korától megszerette Jézus Szívét. Szerette a Szent Szívet és a Szentséges Szíven a keresztet. Tudta, hogy ez a kereszt a szenvedés jele. Hozzá szokott, hogy minden szenvedést készséggel és megnyugvással fogadjon, mert a szenvedés teszi hasonlóná Jézushoz. Bármi hiányzott, bármiért sirt volna, a képre mutattam: most olyan a szíved, mint az*

édes Jézusé, kereszt van rajta. És akkor belenyugodott. Így nevelkedett fel. Azért nem töri össze beteg szívét a baj, gyász, szenvedés, mert mindenben keresztet lát, melyet Jézus Szívéből kap s belenyugodva nem izgatja fel beteg szívét” (Blaskó é.n.: 13).

Jézus Szívének képe más módon is megjelenhetett a családokban, otthonokban. A családot és az otthon védendő szokás volt az ajtó szemöldökfájára Jézus Szívének képét rögzíteni. Emellett viselhették Jézus Szívének ábrázolásait medálként, skapuláréként, kitűzőként is. Szokás volt Jézus képét felvarrni a ruhájukra. Ennek szokása az 1700-as évekre, Franciaországba nyúlik vissza, ahol ruhára varrható, Jézus Szívét ábrázoló képeket viseltek, amely hitük szerint a gonosztól, betegségektől, bajoktól óvta meg őket. Hitük szerint a pusztító pestis is ennek hatására szűnt meg (Jonas 2000: 3). Raymond Jonas szerint Franciaország nyugati részén a francia forradalom ellen harcoló parasztok is Jézus Szívét ábrázoló képet varrtak a ruhájukra. Fellépésük oka az volt, hogy a forradalom előrehaladtával katolikusként egyre zavarosabb volt a helyzetük. Úgy érezték, hogy a forradalom az addigi világrendet fordította fel, ezért sokan a forradalmat démoni jelenlétként élték meg (Jonas 2000: 3). A forradalom ehhez hasonló megítélése a 19-20. században is megjelent, amikor kiegészült a liberálisokkal és a szabadkőművesekkel szembeni ellenérzéssel.

A francia képekhez hasonlóan Magyarországon is hordtak ilyen skapulárékat: *„Jézus legszentebb Szívének skapuláréja nem ilyen természetű”* – írta a „hagyományos” skapuláréval összehasonlítva Tóth Mike. *„A szó szorosabb értelmében nem is tartozik a skapulárék közé: a szent Szív egyszerű képe ez, a melyet tetszés szerint való szöveten, bármily színnel festve, himezve, vagy nyomva, a mellen hordanak. Skapuláré elnevezése csak onnan ered, mert a viselés módja nem ritkán a skapuláréhoz hasonló, nyakba vetett szalagon a mellen csüng; de abban ismét lényegesen különbözik a valódi skapuláréktól, hogy a valódi skapulárénál páros a négyszögletű gyapjuszövetdarab, az egyik elül a mellen függ, a másik a hátán: Jézus sz. Szíve skapuláréjánál csak egy az anyagdarab, melyen Jézus sz. Szíve van ábrázolva, s a mely elül a mellen függ”* (Tóth 1901: 193–194).

A Szívgyárda

„Ha valamiben, – úgymond – úgy talán leghamarabb ezen a téren történt hiba a kréta körül Franciaországban az ifjúság nevelésénél. Jövőre nem lesz tevékeny katolikus intelligenciánk, ha az általános nevelés mellett az ifjúság önnevelésére, és pedig keresztény katolikus szociális alapon a modern kor számára nem fektetik a fősúlyt” (Petrucci 1940: 34) – hangsúlyozta Biró Ferenc jezsuita atya, Jézus Szíve apostola 1907-ben Kalocsán, a Mária-kongregáció díszgyűlésén, összegezve a francia katolikus egyház problémáját.

Magyarországon, főként a jezsuiták irányításával minél több iskolában igyekeztek megszervezni a szívgyárdát, amely a Jézus Szíve Szövetség gyermektagozata volt. A szívgyárda vezetői fő feladatuknak a gyermekek

Jézus Szívének megfelelő szellemben történő nevelését tartották. Ebbe a felnőttekhez hasonlóan az imádságon, önfelajánlason túl az apostolkodás is beletartozott, amely Jézus Szíve tiszteletének minél több emberhez történő eljuttatását és A Szív újság terjesztését jelentette.

A felnőttekhez hasonlóan a gyermekek esetében is nagy hangsúlyt fektettek a megsértett szívű Krisztus engesztelésére. A kicsiknek szánt 20. századi történetekben azonban Jézus többnyire nem szülőként jelenik meg, mint a felnőttek esetében, hanem kisfiúként, ezzel is segítve a vele való azonosulást. Pohárnok Jenő például elbeszélésében szimbolikusan Jézus Szívéről beszélt, azonban a gyermekek számára is érthető módon, kertészkedő kisfiúként írt Krisztusról, aki bánkódott a terméketlen föld – szimbolikusan az őt eltaszító szív – miatt: *„Én a szívek kertésze vagyok, anyám s ha a szív, melybe én vettem szeretetem magvait, csak gyomot, csak gazt terem, nagy fájdalmat okoz ez énnekem!”* (Pohárnok 1927: 94).

A gyermekek szívgyárdistává avatásuk keretében a felvételi emlék mellett megkapták a Szívgyárda jelvényüket, illetve – ha szüleik anyagilag megtehették – hordhatták a szívgyárdisták egyenruháját is. Bizonyos egyesületek – például a Szeged-rókusai iskolások – zászlót is készítettek maguknak, amelyet minden ünnepségre magukkal vittek.

A Jézus Szíve kép tehát a Jézus Szíve Szövetség többi tagozatához hasonlóan nem csak a tisztelet kifejezése, illetve a lelki védettség biztosító volt, hanem az adott közösséghez való tartozás szimbóluma is. Reprezentálása mind maguk, mind társaik, mind a külvilág számára. Ezek a „tárgyak” tehát az egyéni és közösségi identitásuk számára fontos jelképei voltak.

A gyermekek vallásos nevelésétől hosszútávon a társadalom jobbra tételét várták. Úgy gondolták, hogy a szívgyárdisták felnőttként a kapott értékeket a saját családjaikban továbbadják majd.

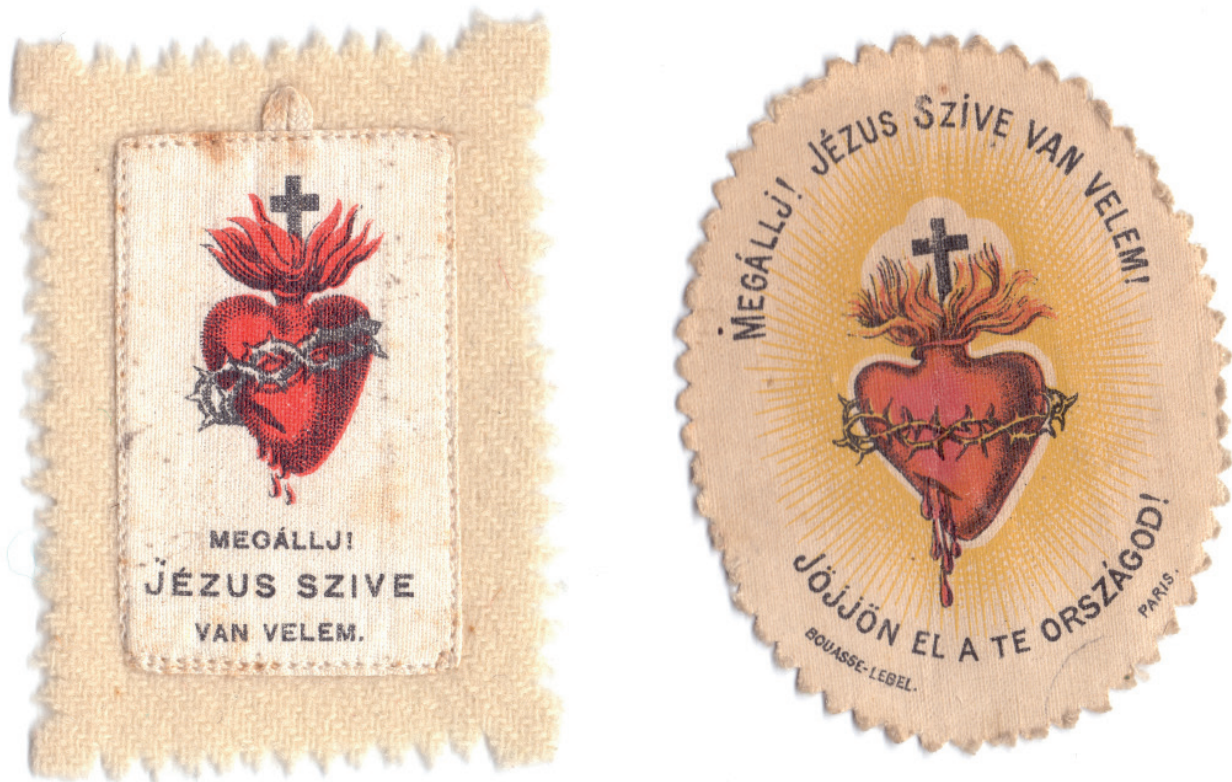
Tanulságok

A Jézus Szíve tisztelet és annak szimbólumai, valamint jelképhasználata, illetve a hozzájuk kapcsolódó hit a hagyományos világképben értelmezhetőek, amelyben az emberek önmagukra a teremtett világ részeként tekintettek. Isten és a természetfölötti pedig ennek aktív cselekvője volt. A skapulárék, érmek, illetve a ruhára varrható Jézus Szíve képek fontos részei voltak az egyéni vallásgyakorlásnak, amely hitük szerint megóvta őket, illetve otthonukat, családjukat a betegségektől, a bajtól. Másrészt ily módon a környezetük számára is kifejezték a Szent Szív tisztelői közé való tartozásukat. A Jézus Szíve Szövetség tagozatainak tagjai ezért saját, Jézus Szívével ellátott kitűzőket viseltek.

A tisztelet fontos része volt a felajánlás, amely több szinten történhetett: önmaguk felajánlásától egészen az 1899-es világfelajánlásig. A Szent Szív tisztelete tehát nem csak a magánáhitat,

illetve az egyesületek vallási gyakorlatának a része volt. Franciaország kiválasztottságához hasonló gondolkodás más országokban is megjelent. Németországban, illetve az Osztrák-Magyar Monarchiában a Jézus Szíve tisztelet az első világháborús propagandába is belekerült, mint a győzelem záloga. Több propaganda képeslapon megtalálható a Szent Szív a katonák, illetve az uralkodók – Ferenc József és Vilmos császár – társaságában. Ezt erősítette meg Ferenc József 1914-es országfelajánlása, de a trónon őt követő IV. Károly is Jézus Szívének tisztelője volt.

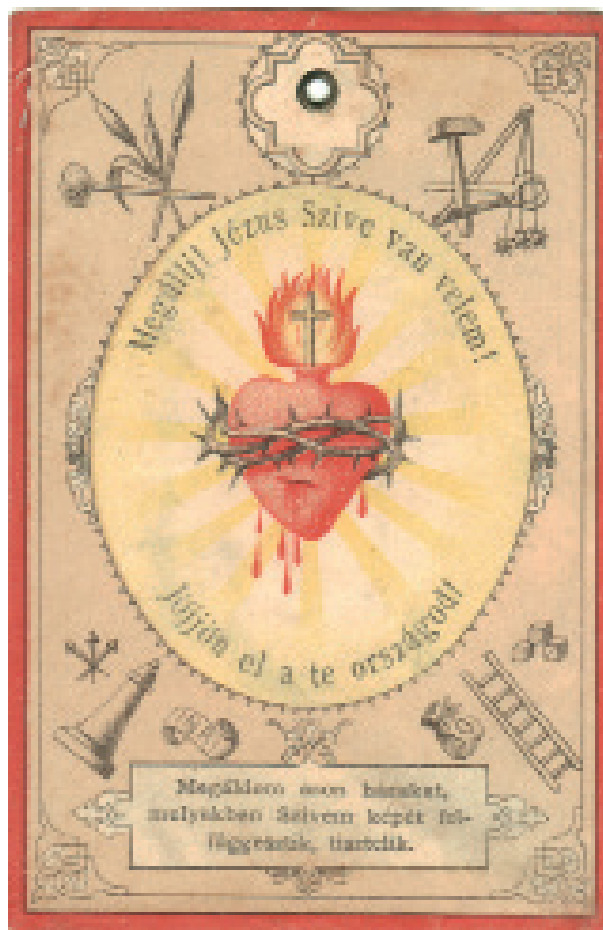
A tisztelet terjesztésében több szerzetesrend vett részt, ugyanakkor leginkább a jezsuiták tömegpasztorációs programjához tartozott. A 19. században a megváltozott társadalomban a hagyományos módszerek mellett szükségessé vált a modern eszközök (pl. sajtó) használata az apostolkodásban és a pasztorációban. A modern-hagyományos kettősség a két világháború között is megfigyelhető volt a tiszteletben. A katolikus egyház alkalmazkodott a modern kor elvárásaihoz, egyesületek differenciálásával, az egyén megszólításával, a sajtó és a regények használatával. A társadalmi problémákra adott magyarázatokban pedig a premodern gondolkodásmód tükröződött: például az első világháborút és a trianoni békediktátumot a vallási közöny okán kirótt isteni büntetésként értelmezték. A vallásos gondolkodás ekkor már a világgal szembeni alternatívát jelentett.

1. kép: Jézus Szíve skapulárék, 20. század eleje. A szerző tulajdona.

2. kép: Hímzett Jézus Szíve nyakék, 20. század eleje. A szerző tulajdona.

3. kép: Jézus Szíve igérete. Kis szentkép, é.n. Móra Ferenc Múzeum – Bálint Sándor Hagyaték.

4. kép: Első világháborús propaganda képeslap, é.n. Josef Müller, München. Glässer Norbert tulajdona.

IRODALOM

Altermatt, Urs (2001): *A katolicizmus és a modern kor. A svájci katolicizmus 19. és 20. századi társadalom-és kultúrtörténete*. Budapest: Osiris Kiadó.

Bálint, Sándor (1977): *Ünnepi kalendárium I. A Mária-ünnepek és jelesebb napok hazai és közép-európai hagyományvilágából (december 1. - június 30.)*. Budapest: Szent István Társulat Az Apostoli Szentszék Könyvkiadója.

Barna, Gábor (2011): *Az élő Rózsafüzér társulata. Imádság és imaközösség a 19-21. századi vallási kultúrában*. Budapest: Szent István Társulat az Apostoli Szentszék Könyvkiadója.

Gál, Ferenc (2000): Jézus Szíve-tisztelet. In: Viczián János (szerk.): *Magyar Katolikus Lexikon V. kötet*. Homo-J. Budapest: Szent István Társulat az Apostoli Szentszék Könyvkiadója, 817-819. p.

Gál, Ferenc - Szabó Ferenc S.J. (2000): Janzenizmus. In: Viczián János (szerk.): *Magyar Katolikus Lexikon V. kötet*. Homo-J. Budapest: Szent István Társulat az Apostoli Szentszék Könyvkiadója, 665-666.p.

Gárdonyi, Máté (2006): *Bevezetés a Katolikus Egyház történetébe*. Budapest: JEL Könyvkiadó.

Gerő, András (2004): *Képzelt történelem. Fejezetek a magyar szimbolikus politika XIX-XX. századi történetéből*. Budapest: PolgArt Kiadó.

Gianone, András – Klestenitz Tibor (2017): *Katolikus nagygyűlések Magyarországon*. Budapest: MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet.

Imhof, Arthur E. (1992): *Elveszített világok. Hogyan gyűrték le eleink a mindennapokat és miért boldogulunk mi ezzel oly nehezen...* Budapest: Akadémiai Kiadó.

Jonas, Raymond (2000): *France and the Cult of the Sacred Heart. An Epic Tale for Modern Times*. Berkeley – Los Angeles – London: University of California Press.

Kapitány, Ágnes – Kapitány, Gábor (2007): *Túlélési stratégiák. Társadalmi adaptációs módok*. Budapest: Kossuth Kiadó.

Morgan, David (2008): *The Sacred Heart of Jesus. The Visual Evolution of a Devotion*. Amsterdam: Amsterdam University Press.

FORRÁSOK

Blaskó, Mária (é.n.): *Szeretet útja. Elbeszélések*. Budapest: A szerző kiadása.

Bougaud, Emil (1896): *Boldog Alacoque M. Margit élete és a Jézus Sz. Szíve tiszteletének eredete*. Gyoma: Kner Izidor Könyvnyomdája.

Petruch, Antal (1940): *Jézus Szíve apostola. P. Biró Ferenc S. J. emlékezete*. Budapest: Korda Rt.

Szabó, Dömjén (1930): *Jézus Szíve kultusz. Főként gárdavezetőknek*. Cluj-Kolozsvár: Szent Bonaventura Könyvnyomda.

Tóth, Mike (1901): *A szeretet lángjai. Vagyis: egyletek, és ájtatosságok Jézus Szents. Szíve tiszteletére*. Kalocsa: Jurcsó Antal Könyvnyomdája.

Zsíros, Ferenc (1935): *A Jézus Szíve Szövetség kézikönyve*. Budapest: Jézus Szíve Szövetség Kiadása.

JEGYZETEK

¹ Szűcs Judit szóbeli közlése

² A tanulmány a szerző doktori kutatásának résztémájaként főként a Jézus Szíve tisztelet elméleti hátterére és történeti folyamataira tér ki.

³ Teljes nevén: Szűz Mária látogatásáról nevezett (Vizitációs) Rend

⁴ Bougaud Emil orléansi általános helynök és főesperes szerint Franciaország felajánlását végül XVI. Lajos kivégzése előtt, a börtönben írt „*végrendeletében*” tette meg. (Bougaud 1896:359-360)

⁵ A janzenizmus Cornelius Otto Jansenius által alapított dogmatikai, erkölcsstani és politikai mozgalom volt. A janzenizmus tanításában nincs egyöntetűség, mert minden ágának sajátos irányzata volt. A jezsuitákkal szemben elleneztek a gyakori szentáldozást, úgy vélték, áldozni is csak akkor szabad, ha a kegyelem ösztönöz rá. Szembenálltak a pápai tévedhetetlenséggel is. Több képviselője Szent Ágostonra hivatkozva vallotta, hogy „*Isten a kegyelmet csak a választottaknak adja, a többieket meghagyja az elvetettség állapotában*” Mindez gyökeresen szemben állt a katolikus egyház által vallott eszmékkel. (Gál-Szabó 2000:665-666)

⁶ Imitatio Christi – Krisztus utánzása. A kifejezés eredetileg Kempis Tamás ágostonrendi szerzeteshez kötődik, aki művében szentírási idézetekre hivatkozva az 1400-as években megfogalmazta a Krisztus követés „*programját*”: példájának utánzása által hozzá hasonlatossá válni.

Under the Protection of the Sacred Heart

Glässerné Nagyillés Anikó

The Sacred Heart promises to protect and bless those who venerate it. In the Middle Ages and the Early Modern Age people imagined their own world to be part of God's world, while God and the supernatural were seen as active agents in that world. It is in this frame that we can interpret the phenomenon where people in France from the 1700s wore images of the Sacred Heart sewn on their clothing, believing that they provided protection from evil, sicknesses and harm. In addition, following the vision of Sister Margaret Alacoque they believed that (the heart of) Jesus had chosen France among all nations and through the king wished to make a covenant with the French people; one of the conditions for this (met only later) was the dedication of the country. According to Raymond Jonas, it was because of the anti-clericalism of the French Revolution that the Sacred Heart became the dominant symbol of the royalist and catholic counter-revolution. The "motif" of being chosen and the covenant, and the dedication could be found also in other European countries. Wearing the Sacred Heart on clothing was a custom in later centuries too. This can be seen in 19th and 20th century "patches" with the inscription: "*Cease! The Heart of Jesus is with me. Thy Kingdom come!*" These show a resemblance to the scapulars worn by the members of orders as part of the habit and by laypersons as a piece of clothing around the shoulders.

It was a custom to place an image of the Sacred Heart on the lintel of the door to protect the family and home. Images of the Sacred Heart could also be worn as medals, scapulars or badges. This custom can be found not only in connection with the Sacred Heart. Similar objects were also found (and still exist) in connection with the veneration of Jesus, Mary and the saints. The phenomenon was in line with religious thinking of the period, at times linked to elements of vernacular religion, while in the case of membership of the Society of the Sacred Heart it was also a means of expressing togetherness and group awareness.